

Gange-Rolv i nordiske kilder

Kortforedrag holdt på Kunsthøgskolen i Oslo, 29.9.11

Jon Gunnar Jørgensen, ILN, Universitetet i Oslo

Gange-Rolv er nevnt i mange norrøne kilder, som Orknøyingenes saga og en rekke kongesagaer, som Heimskringla (dvs. ”Snorres kongesagaer”), Fagerskinna og Flatøyboka. Den eldste forekomsten på norrønt finnes i Landnámabok (fra 1100-tallet), som handler om hvordan Island ble bebygget. Landnámabok presenterer Rolvs slekt og opplyser kort at han vant Normandie og at han er stamfar til Englands konger.

I tillegg til sagaene er Gange-Rolv nevnt i en rekke islandske annaler (kronologiske registre over historiske hendelser). I Flatøy-annalen kan vi lese under året 888 ”Settuz nordmenn vm Paris. Gongurolfr vann Nordmandi.” (Nordmenn bosatte seg rundt Paris. Gangerolv erobret Normandie). I Oddverja annall står det under år 885 at Rolv vant Paris, og under 897 at Gange-Rolv tok den rette tro på kong Karls ord (dvs. Karl 3. ”den enfoldige”, d. 929). Videre at han giftet bort datteren sin Gisla til kongen, at han ble den første hertug i Normandie og kalt Robertus.

Det er Heimskringla som har den mest detaljerte fremstillingen av Rolvs liv og som bringer den kjente historien om hvordan han havnet i Normandie, men heller ikke her er historien særlig lang.

En annen nokså detaljert beretning om Gange-Rolv finner vi i en norsk krønike på latin, Historia Norwegie (1100-tallet). Denne fremstillingen skiller seg noe fra Heimskringlas

Heimskringlas fremstilling

Heimskringla forteller at Rolv var sønn av Ragnvald Mørejarl (f. ca 830). Ragnvald tilhørte en gammel høvdingætt som styrte på Møre. Han ble tidlig en viktig støttespiller for Harald Hårfagre, og Harald satte ham som jarl over Møre og Romsdal. Ragnvald var dessuten Haralds gode venn, og det var han som klippet håret til Harald Hårfagre etter at samlingsverket var fullført og gav ham tilnavnet den hårfagre. Ragnvald var gift med Hild (noen andre kilder, f.eks. Flatøyboka har Ragnhild). De hadde (minst) to ektefødte sønner, Rolv og Tore.

Heimskringla forteller ”Rolv var en stor viking; han var så svær av vekst at ingen hest kunne bære ham, derfor gikk han til fots overalt. Han ble kalt Gange-Rolv. Han herjet ofte i austerveg.” (Oversettelse: Finn Hødnebo, Gyldendal, 1998)

En sommer kom han fra herjingstokt i øst. Han gjorde strandhogg i Viken (dvs. Oslofjorden) Det var dumt, for kong Harald oppholdt seg i nærheten, og han hadde nedlagt strengt forbud mot herjing innenlands. Han dømte derfor Rolv fredløs i Norge.

Det har jo et visst tragisk skjær at Harald jaget sønnen til sin beste venn fra landet, men Rolv var altså slik en villstyring at han ikke brydde seg om kongens forbud mot herjing innenlands. Kanskje vil historien si noe om Harald som *rex justus*. I de områdene der han var konge skulle det herske lov og orden, og om noen forbrøt seg, så hjalp det ikke om de tilhørte kongens nærmeste vennekrets.

Rolvs mor, Hild, fikk høre om dette og dro til kongen for å mildne ham for gammelt vennskaps skyld, men til ingen nytte. Et skaldekvad er lagt i hennes munn etter dette. Det er ikke så mange kvinnelige skalder, men noen fins det, og Rolvs mor er altså en av dem:

Du vraker Nevjas navne (=Rolv)

Driver som varg av landet

Bønders kjekke helbror;

Hvorfor så bister herre?

Farlig å vise ulvhug

Mot slik en ulv, høvding;

Han blir ikke god mot fyrstens

Flokk om til skogs han renner.

(Oversettelse fra Snorres kongesagaer, utg. av Finn Hødnebo, 1979 [1998])

Men Rolv rente ikke til skogs. Han dro til sjøs igjen. Først til Suderøyene (Hebridene) og så til Valland (Frankrike). Der herjet han og vant seg et rike, og etter hvert bosatte det seg mange nordmenn der. Derfor fikk området navnet Normandie.

Historien om Gange-Rolv er satt inn i Heimskringla kort etter slaget ved Hafrsfjord, som etter Heimskringlas kronologi sto i år 872.

En vesentlig grunn til at Heimskringla og andre sagafremstillinger har med historien om Gange-Rolv, er nok at han regnes som stamfar til Vilhelm, som i 1066 erobret England i slaget ved Hastings. I Fagerskinna blir ikke historien om Gange-Rolvs utvandring fortalt, men i tilknytning til Harald Hardrådes saga blir Rolv presentert som Vilhelms tipp tipp oldefar.

Historia Norwegie

Historia Norwegie er en kortfattet norgeshistorie skrevet i på latin i Norge midt på 1100-tallet. Her finner vi en beretning om Gange-Rolv som faktisk inneholder interessante opplysninger som vi ikke finner hos Snorre. Også her blir Rolv knytta til Ragnvalds slekt. Rolv var en av flere vikinghøvdinge som på Harald Hårfagres tid la under seg landområder i vest og sør. *Historia Norwegie* sier ikke noe om at Rolv ble landsforvist av Harald. Derimot får vi en detaljert beskrivelse av hvordan Rolv med en liten hær greide å innta Rouen. Han kom opp elva med 15 skip og provoserte fram en trefning med byens forsvarere. Men før slaget hadde Rolv latt grave noen dype grøfter langs elvebredden og dekket dem til med et tynt torvlag. Da fienden kom mot dem, lot Rolv og mennene hans som om de ville flykte fra overmakten. Byhæren satte da opp farta og styrtet rett i fallgravene, der de fort ble slaktet av Rolvs hær.

Gange-Rolvs saga

I tillegg til historien om Gange-Rolv, sønn av Ragnvald Mørejarl, finnes det en hel saga om en Gange-Rolv, sønn av Styrkår den strevsomme, Gange-Rolvs saga. Dette er en såkalt fornaldersaga, med en temmelig fantastisk handling. Denne Gange-Rolv har ikke så mye til felles med vår helt, bortsett fra navnet og at han er en stor slåsskjempe. Grunnen til kallenavnet er den samme, han var så stor av vekst at han måtte gå. Denne Rolv er imidlertid ikke helt avskåret fra ridesporten, for han kunne alltid sitte på en hest en liten stund, men han kunne ikke legge ut på lange turer uten å stige av. Helten i Gange-Rolvs saga får til slutt sitt kongerike i Russland og ikke i Normandie.

Historikeren Tormod Torfæus, som skrev Norges historie på slutten av 1600-tallet (utkom i 1711), forklarte navnelikheten mellom de to med at de var i slekt, og at den yngre, han som dro til Normandie, kunne være oppkalt etter den eldre.

Norsk eller dansk?

Gange-Rolv er blitt identifisert med Rollo, som i følge franske kilder skal ha blitt satt til hertug over Normandie i 911. I tiåret fram mot tusenårsmarkeringen av dette i 1911, oppsto det en debatt om Rolvs opphav. Var han dansk eller norsk? I følge de franske kildene, spesielt normannerkrøniken til Dudo fra Saint-Quentin, skal han ha vært dansk, en opplysning danske historikere grep begjærlig. De ble selvsagt satt på plass av norske historikere, særlig kongesagaekspertene Gustav Storm og Alexander Bugge. Man sådde ikke ustraffet tvil om Snorres autoritet! Men dette spørsmålet var slett ikke nytt i 1911. Også Tormod Torfæus hadde drøftet det nøye i sitt historieverk. (*Historia rerum norvegicarum* 1-4, 1711). Han hadde selvsagt lest Dudo, og hadde stor respekt for ham. Men når det gjaldt Rollo, trodde han mest på Snorre.

Torfæus går grundig gjennom alle kjente kilder til Gange-Rolv. Han diskuterer også diskrepansen mellom de franske (normanniske) og de norrøne kildene med tanke på om Rolv var dansk eller norsk. Islendingen Torfæus velger å tro på sinn landsmann Snorre, og underbygger det først og fremst med genealogiske argumenter. Rolv var sønn av Ragnvald Mørejarl, det var det ingen tvil om. Han forklarer så Dudos villfarelse med at man i Frankrike ikke hadde så gode kunnskaper om Skandinavia, og kan ha trodd at Danmark var en del av Norge. Men videre gjengir Torfæus en veldig interessant tradisjon. Han forteller at man på hans egen tid ("i våre dager", dvs. slutten av 1600-tallet) hadde funnet Rolvs havn på Sunnmøre, den han la ut fra på sin ferd mot Frankerriket. Torfæus referer til den respekterte magister Christopher Hiermann, "en ærverdig gammel mann, dette distriktets prost og soknekirkens hyrde". Hiermann skal ha fortalt Torfæus med stor troverdighet at beretningen om Rolvs ferd fra denne havna har gått fra mann til mann uten opphold fram til nåtida.

Saga og virkelighet

Heimskringla blir vanligvis datert til rundt 1230. Uansett hvor gjerne vi vil tro på Snorre, så er det ikke til å komme fra at over tre hundre års muntlig tradisjon nok har satt sitt preg på historien, slik at detaljene må tas med noen klyper salt. Men at det har vært en nordisk bosetning i Normandie i vikingtida, kan ikke trekkes i tvil. Det er det sikre vitnemål om, selv om det nok kan være vanskelig å fastslå akkurat hvor de kom fra. Særlig viktig er det rike navnematerialet i området som viser nordisk opphav. Det vil Tom Schmidt gi noen prøver på nå.

[Her følger Tom Schmidts foredrag om nordiske stedsnavn i Normandie]